

Somkuti Gabriella (Szeged, 1929. november 11. – Budapest, 2013. október 4.) könyvtáros, művelődéstudományi és költő, Bibliothecarius Emerita. Családja 1920 után települt Kolozsvárról Szegedre, édesapja dr. Schilling Gábor a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen, majd a Szegedi Tudományegyetemen oktató, édesanyja Keresztes Sarolta marosvásárhelyi születésű, középiskolai tanár volt. Nevét 1946-ban magyarosította Somkutira.

Középiskolai tanulmányait Szegeden kezdte, majd Budapesten folytatta, de 1945 áprilisában édesapját a szegedi Népbíróság koncepciós perében hat havi börtönbüntetésre ítélte, majd azon év decemberében tuberkulózis támadta meg Schilling Gabriellát. Végül Szegeden érettségizett 1948-ban kitűnő eredménnyel, és egyetemi tanulmányait is ott kezdte meg magyar–francia szakon. Ismét a betegség kényszerítette megtorpanásra és pályamódosításra, s így 1957-ben diplomázott az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, az 1952-ben induló, önálló könyvtártudományi szakon.

Történeti és irodalmi érdeklődésének megfelelően szeretett volna a MTA Könyvtárában elhelyezkedni, ahol könyvtári gyakorlatát is végezte, de a Közgazdasági Egyetem Központi Könyvtárába került. 1956. július 16-tól 1961. április 30-ig dolgozott az akkor Marx Károly nevét viselő Egyetemen. Egy évig a Gyarapítási Osztályon hasznosította az egyetemen tanultakat, majd a tanszéki könyvtárak állományának rekatalógizálási csoportjában dolgozott. Érdeklődéséhez közelebb álló könyvtári anyaggal akkor került szorosabb kapcsolatba, amikor kinevezték a kutatói olvasóterem élére, ahol az állomány nagy részét azokból a kötetekből állították össze, amelyek a kamarai örökséggel érkeztek a Közgazdasági Egyetem Könyvtárába még 1948-ban.

Már a Közgazdasági Egyetem Könyvtárában töltött évek alatt elkezdett publikálni, a marosvásárhelyi Teleki Téka történetéből – 1955-ben (*A marosvásárhelyi Teleki-theca = A Könyv*, 1955, 10, 464–466.), és 1959-ben (*Giambattista Bodoni levele Teleki Sámulehez = Magyar Könyvszemle*, 1959, 200–202.) is közreadott egy-egy tanulmányt. Egyik első önálló kiadványa pedig a Közgazdasági Egyetemen megvédett doktori disszertációk bibliográfiájának szerkesztése (*Doktori értekezések a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen 1958–59-ben*, összeállította Somkuti Gabriella, Budapest, 1960).

1961. május elsejétől az OSZK kötelékébe lépett, egészen nyugdíjazásáig (1986. március 4.), negyedszázadot töltött a nemzeti könyvtár és történetének szolgálatában. Dolgozott a Külföldi Könyvek Országos Gyarapodási Jegyzékét összeállító osztályon, a Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusában, majd 1962 szeptemberében került a Hírlaptárba, ahol az olvasószolgálati munka közben sajtótörténeti kutatásai tárgyával kerülhetett tapintásnyi közelségbe. 1966-tól az Igazgatási osztály munkatársa, majd 1971 novemberétől az Igazgatási osztály vezetőjeként a könyvtári működés szinte teljes spektrumát fogta át. Az OSZK évkönyv 1971. évfolyamától minden kötet élén Somkuti Gabriella tudományos jelentése adja a nemzeti könyvtár egészének krónikáját. Könyvtártörténeti tevékenységét az 1981-ben Summa cum laude megvédett doktori disszertációjával erősítette, amely a marosvásárhelyi Teleki Téka történetét dolgozta fel. Akkor már (1963 júliusától) az OSZK híradó szerkesztő bizottságának tagjaként minden fontos könyvtárral kapcsolatos eseményről tudósított, miközben 1969-től egy évig a *Könyvtári Figyelő* felelős szerkesztését is vállalta. Könyvtártudományi publikációinak hosszú sora született ezekben az években is, miközben számos tudományos és szakmai díjjal – Szocialista Kultúráért kitüntetés, Keresztúry Dezső-díj, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének emlékérmé, Szabó Ervin-díj, Füzéki István-emlékérem – ismerték el munkásságát. 2009-ben Bibliothecarius Emerita cím adományozásával tüntette ki az OSZK. Honlapján a publikációs lista 25 oldalt tesz ki, közleményeinek száma 221 (l. www.somkutigabriella.hu).

Nyugdíjba lépésétől koncentrálni tud az igazán a nemzeti könyvtár történetére: 1986 márciusától majd egy évtizedig szervezte az OSZK-történeti kutatócsoport tevékenységét.

Akkoriban még nem volt használatos a „virtuális” kifejezés, ám Somkuti Gabriella igazi virtuális csoportot szervezett a nemzeti könyvtár dualizmuskori történetének összeállítására. Az OSZK, a MTA Soros Alapítvány ösztöndíja és az OTKA pénzügyi támogatásával saját aprólékos forrásfeltáró és adatnyomozói munkálkodása mellett az OSZK fiatal munkatársainak kutatási ambícióit fogta össze

az ügy érdekében. A nagyszabású kutatás részeredményeit az *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve* közölte.

Somkuti Gabriella számára a Hírlaptárban eltöltött évek tudományos hozadéka az a felismerés volt, hogy a nemzeti könyvtár dualizmuskori történetének összeállításához a mindennapok történéseinek naprakész krónikáját, az 1870-es évektől virágkorát élő sajtóirodalom célzott feltérképezése szolgáltathatja.

Az ő nevéhez fűződik a „Születésnapj újság” szolgálatának bevezetése is 1991-ben, amelyhez a dualizmuskori sajtó színes világa adta az ötletet. Az OSZK-történeti kutatások hozadéka 1992-ben a „A nemzeti könyvtára” című kiállítás megrendezése és 1994–1997 között a „Magyarország Nemzeti Könyvtára bemutatkozik” című vándorkiállítás szervezése bel- és külföldön egyaránt. Mindezek után nagy álma valósult meg, amikor a Kézirattár munkatársával, Fülep Katalinnal létrehozták az OSZK Múzeumot a könyvtár régi berendezési tárgyaiból, a könyvtári munka eszközeiből és a kapcsolódó dokumentumokból a nemzeti könyvtár budavári épületének nyolcadik szintjén.

Könyvtártörténeti kutatásainak eredményeit már 1966-tól közreadta a *Magyar Könyvszemlében* és az *Országos Széchényi Könyvtár Évkönyvben* (*Korszerű természettudományos irodalom Széchényi Ferenc és Teleki László könyvtárában.* = *Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1963–64*, Budapest, 1966, 187–209.), a rövidebb közleményeket, híradásokat az *OSZK híradóban*, a *Könyvtárosban*, *Könyvtári Figyelőben*. Foglalkozott a magyarországi barokk kor könyvtárainak történetével, a gyulafehérvári Batthyány könyvtár, a keszthelyi Festetics-kastély és Múemlékkönyvtár, Ráday Gedeon bécsi könyvbeszerzője és a Ráday Könyvtár mind-mind kutatási területei voltak. Nekrológot írt rendre a könyvtártörténet nagyjairól, többek között Sebestyén Géza, Haraszthy Gyula, Kéki Béla gyászkeretes neve jelzi a sort, és közreadta kutatási eredményeit a nemzeti könyvtár történetének nagyobb személyiségeiről, az alapító Széchényi Ferenc mellett Mátray Gábor és Fraknoi Vilmos egykori könyvtárigazgatókról. Mindezek megkoronázására került sor a nemzeti könyvtár bicentenáriumi ünnepségének szervezésével és a könyvtár történetének, *Az OSZK története 1802–1918* (Budapest, 2002.) című kötet kiadásával.

Az 1990-es évek közepétől egyre gyakrabban jelentkezett verseivel a *Múza*, *Somogy*, *Polisz*, *Credo* és a székesfehérvári *Vár* című irodalmi lapokban, több erdélyi újságban és 2012-ben a Krakkói Egyetem tudományos és szépirodalmi folyóiratában, lengyel fordításban.

1998-ban jelent meg első verses köete (*Szembefordulva*, Versek, Budapest, 1998). A könyvbemutatón a Magyar Írószövetség elnökeként Pomogáts Béla beszélgetett a szerzővel, aki azután bevezetőt írt a 2005-ben, az OSZK által megjelentetett *Ajándék mégis* című kötethez.

Élete egyik utolsó ambíciója volt, hogy a Közgazdasági Egyetem könyvtárában töltött időket őriző, egyedülálló történeti értékkel bíró emlékeit „laptopba” mondja. Külső látását fokozatosan veszítve, belül egyre élénkebben emlékezett a pályakezdésére. Szeretettel idézte fel a „káderfeleségek” között Donáth Ferencné Bozóky Éva alakját is, amint a „közgázós” hallgatókkal és munkatársakkal meneteltek 1956. október 23. délutánján.

Aktív érdeklődését mindvégig megőrizte, s tartotta a kapcsolatot az OSZK-beli kollégákkal, a Magyar Könyvtárosok Egyesületén keresztül is. Már 1977-ben ismertette az MKE Könyv- és Könyvtörténeti Bizottság programját az *OSZK híradóban*. Az MKE 50 éves évfordulójára megjelent kiadványban (*A Magyar Könyvtárosok Egyesülete ötven évének kronológiája, 1935–1985*, Budapest, 1985.) Somkuti Gabriella írta meg az 1955-től 1962-ig terjedő időszakot. A Könyvtörténeti Bizottság 1991-ben betagozódott az MKE Társadalomtudományi Szekciójába, Gabi akkor összegezte a bizottság elmúlt időszakának történetét (*Az MKE (Magyar Könyvtárosok Egyesülete) könyv- és könyvtörténeti bizottságának tizenhét éve* = *Könyvtáros*, 1991, 7, 416–421.). A Társadalomtudományi Szekció segített 2004-ben Somkuti Gabriella *A kereső* című kötetének a közreadásában. Nagy érdeklődéssel vett részt az MKE Bibliográfiai Szekció rendezvényein is, a szekció emlékülés sorozatán szinte kivétel nélkül vendégül láthattuk. Utolsóként tavaly decemberben látogatott el az OSZK dísztermében tartott tudományos ülészakra, ahol szívéhez különösen közelálló témák szerepeltek a programban: a *Magyar Asszonyok Könyvtárának* (amelyről Nagy Anikó tartott előadást) előzményeiről Somkuti Gabriella írt

egy régebbi cikkében (*Könyvgyűjtő asszonyok a 18. századi Magyarországon* = *Könyvtáros*, 1991, 5, 290–296.). Egy másik előadás pedig kapcsolódott az OSZK Kézirattárának első öréhez, Csontos János corvina-kutatóhoz, akinek sorsa pedig igazán szívügye volt...

A 2013 szeptemberében tartott Szinnyei-centenárium meglehetősen súlyos balesetéből éppen lábadozva – nem tudott eljönni, de fantasztikus akaraterővel készült arra, hogy novemberre talpra álljon.

Az Országos Széchényi Könyvtár alapítója emlékére hagyományosan minden év november 25-én Széchényi-napot tart, A rendezvény egyik programja a „Nemzedékek kézfogása”, az OSZK egykori és még hivatalban lévő munkatársai találkoznak azon alkalmakkor. 2012 novemberében Somkuti Gabriellával Elbe István beszélgetett arról a hallatlanul gazdag kutatói pályáról, amelyet egy különleges kiállítás egészített ki – Gabi irattartókba rendezte mindazon dokumentumokat (meghívók, publikációk, fotók és egyéb aprónyomatványok, név és idő szerint csoportosítva), amelyek bármilyen módon kapcsolódtak azokhoz a rendezvényekhez, tudományos konferenciákhoz, kiállításokhoz, amelyeket pályafutása során rendezett, vagy amelyeken részt vett. (A kiállítás anyagát az OSZK Múzeumára hagyományozta.)

2013 novemberében a Nemzedékek Kézfogása keretében Somkuti Gabriella utolsó verseskötetének posztumusz könyvbemutatóját tartjuk (*A mindennapok lépcsőfokain*, Versek, Budapest, 2013.), s emlékezünk rá nagy szeretettel és tisztelettel.

SZÖNYI ÉVA